

Тема: Податки. Податкова система держави

1. Економічна і організаційно-правова сутність податків

2. Податкова система держави та її елементи

1. Економічна і організаційно- правова сутність податків

Економічна сутність податків

- виявляється в грошових відносинах, які складаються у держави з юридичними і фізичними особами з приводу примусового вилучення частини створеної вартості і формування фонду фінансових ресурсів держави. Процес примусового відчуження частки доходів юридичних осіб і громадян на загальносуспільні потреби характеризує односторонній рух вартості (від платника податку до держави) без еквівалентного обміну.
- Матеріальною основою податків є реальна сума грошових коштів, що мобілізуються державою.

Податки та податкові відносини

- ***Податки*** – це обов'язкові платежі державі юридичними та фізичними особами. Це головна форма державних доходів.
Податкові відносини уособлюють собою певну частину фінансових відносин, що пов'язана з формуванням грошових доходів держави. Тому податок як економічна категорія перш за все втілює в собі систему економічних відносин з приводу розподілу частини власності (доходу) між державою та іншими господарюючими суб'єктами.

Функції податків

- **Фіскальна функція** пов'язана з формуванням джерел державних доходів, з яких формується державний бюджет країни.
- **Розподільча функція** передбачає перерозподіл доходів юридичних та фізичних осіб відповідно з прийнятими в суспільстві законами, вимогами економічної ситуації та принципами державної політики соціальної справедливості.
- **Регулююча функція** проявляється у формуванні потрібної структури економіки, а також в регулюванні суспільних, колективних та особистих інтересів, взаємовідносин держави з різними соціальними сферами суспільства.

Принципи оподаткування

Оподаткування базується на певних принципах, сформульованих у свій час ще Адамом Смітом («Дослідження про природу і причини багатства народів» (1776 р.)

Головні з них –

- *рівномірність,*
- *визначеність,*
- *зручність*
- *та дешевизна.*

Принципи оподаткування

- *Рівномірність* означає єдиний підхід держави до суб'єктів оподаткування незалежно від їх економічного та юридичного статусу. Всі платники знаходяться в рівному положенні і при отриманні однакових доходів повинні сплачувати однакову суму податку.
- *Принцип визначеності* свідчить про те, що податок визначається державою заздалегідь у фіксованому розмірі та підраховується в певний строк.

Принципи оподаткування

- *Принцип зручності* полягає в тому, що оподаткування повинно бути зрозумілим для кожного. Система сплати податків повинна бути простою і прозорою.
- *Дешевизна оподаткування* означає оптимальність розмірів встановлених податків. Занижені ставки податків не в змозі будуть наповнити державний бюджет, а надмірні ставки посилюватимуть податковий тягар і сприятимуть спаду виробництва, зниженню ділової активності і тінізації економіки.

В умовах сучасного податкового регулювання виділяють також принципи:

- ***законодавчого закріплення,***
- ***гнучкості,***
- ***ефективності,***
- ***усталеності,***
- ***обов'язковості,***
- ***взаємної відповідальності.***

-
- Сутність принципу ефективності полягає в тому, що витрати, пов'язані з оподаткуванням, повинні покриватися сумою податку, що надходить державі завдяки його введенню.
 - Розміри податків і терміни їх сплати не повинні часто переглядатися. В той же час система оподаткування повинна бути гнучкою, щоб держава могла удосконалювати оподаткування відповідно до змін, що склалися в системі господарювання.
 - Законний, легальний характер платежів, господарча самостійність платника – це родові ознаки податкової системи правової держави.

Найпоширеніші *методи стягнення податків*:

1. Стягнення з використанням спеціального документа – реєстру, якій містить в собі перелік типових об'єктів (земля, майно), котрі розподіляються за зовнішніми ознаками (розмір ділянки, тип будови та ін.). Цим реєстром визначається і середня доходність об'єкту оподаткування.
2. Стягнення податку до отримання власником доходу. Податок обчислюється та стягується бухгалтерією тієї фізичної особи, яка сплачує податок. Таким чином стягується податок з громадян (в момент виплати заробітної плати або відсотків за внесками).

Найпоширеніші *методи стягнення податків*:

3. Стягнення податку в момент використання доходу (оподаткування купівлі товарів, квитків на проїзд у певних видах транспорту тощо) або у процесі споживання (податок на автомобілі).
 4. Подання платником до податкових органів декларації, тобто офіційної заяви про свої доходи. Це стосується громадян, які отримують доходи не за місцем роботи основного призначення, в тому числі тих, які працюють за сумісництвом, а також за виконання разових та інших робіт, здійснених на підставі договорів підряду та інших договорів цивільно-правового характеру.
- Чинне податкове законодавство містить в собі також досить жорсткі заходи щодо порушення нормативних актів, невиконання їх вимог, і передбачає адміністративну та кримінальну відповідальність.

2.Податкова система держави та її елементи

Податкова система – це закріплена законодавством сукупність податків, які стягуються, а також принципів, форм і засобів їх побудови.

Вона забезпечує концентрацію в безпосередньому розпорядженні держави фінансових ресурсів для вирішення найголовніших загальнодержавних та соціальних завдань.

Серед елементів податкової системи найголовнішими є:

- *Суб'єкт оподаткування* – юридична або фізична особа – платник податку.
- *Носії податку* – особи, які фактично сплачують податок.
- *Об'єкт оподаткування* – матеріально - грошові субстанції, на які нараховується податок.

Об'єкти оподаткування

класифікуються таким чином:

- дохід (податок з доходу);
- майно (у т.ч. земля, капітал, інша нерухомість, предмети розкоші);
- передача майна (податок на спадщину та дарування, на угоди купівлі-продажу, позики, передачі на зберігання тощо);
- споживання (акцизи на окремі товари);
- експорт та імпорт товарів (мити).

Серед елементів податкової системи найголовнішими є:

- *Джерело податку* – дохід, з якого сплачується податок.
- *Податкова ставка (норма оподаткування)* – розмір податку на одиницю обкладення. Буває гранична і середня.
- *Податкова квота* – податкова ставка, встановлена як відсоток до доходу.
- *Податкова пільга* – повне або часткове звільнення від податку.

Серед елементів податкової системи найголовнішими є:

- *Податковий режим* – сукупність податкових ставок і податкових пільг.
- *Податкова політика* – діяльність держави в сфері організації та використання податків, а також розробка певних концепцій розвитку та принципів організації системи оподаткування.
- *Податковий механізм* містить в собі сукупність організаційно-правових норм та економічних методів управління оподаткуванням.

Види податків

- 1) за об'єктом оподаткування – *прямі та непрямі*;
- 2) за установою, яка здійснює стягнення податків – *державні та місцеві*;
- 3) за характером використання – *загальні та спеціальні*.
- 4) за джерелами оподаткування податки поділяються на *виплачувані з доходів зароблених* (заробітна плата, підприємницький прибуток, гонорар осіб вільних професій, доходи індивідуальних підприємств) *та незароблених* (доходів на капітал).

Види податків

- 5) За способом стягнення податки бувають: *розкладні та квотарні, або окладні.*
- 6) Залежно від порядку зарахування податки поділяють на *регульовані та закріплені (директивні).*

Прямі податки та їх види

- *Прямі податки* встановлюються на дохід та майно фізичних та юридичних осіб, котрі сплачують податки.

Головні види прямих податків є

реальні та особисті.

- *Реальні* утримуються з окремих видів майна (земля, будови) за зовнішніми ознаками з урахуванням середньої доходності платника. В залежності від об'єкту оподаткування до них належать земельний податок, податок з володарів будівель, транспортних засобів та ін.

Прямі податки (Особисті податки)

Особисті податки накладаються на доходи або майно фізичних та юридичних осіб. Вони утримуються з джерела доходу або за декларацією.

Цей вид податку визначає об'єкти конкретно для кожного платника, враховуючи і його фінансовий стан.

За об'єктом оподаткування особисті податки виступають у вигляді:

- *прибуткового податку з громадян,*
- *податку на прибуток підприємств,*
- *податок на доходи,*
- *плати за природні та трудові ресурси, воду, землю та ін.*

Прямі податки (Особисті податки)

Платниками прибуткового податку в Україні є громадяни України, іноземні громадяни та особи без громадянства, які постійно чи тимчасово проживають в Україні.

Об'єктом оподаткування є сукупний оподатковуваний дохід за календарний рік. За основу обчислення ставки податку береться неоподатковуваний мінімум.

Підприємства та організації виплачують *податок на прибуток або дохід* (у залежності від чинного законодавства). Платниками виступають будь-які господарюючі суб'єкти, що мають дохід від діяльності в Україні. Об'єкт оподаткування – валовий прибуток (дохід) підприємства чи організації.

Непрямі податки

- **Непрямі податки** – це податки на товари та послуги, які встановлюються у вигляді надбавки до ціни або тарифу.
- Власник товару або послуги одержує суму податків, яку перераховує державі.
- Об'єкт оподаткування виступає тут посередником між платником та державою.

Більше половини надходжень до держбюджету від непрямих податків здійснюється за рахунок **податку на додану вартість (ПДВ)**, який є частиною новоствореної вартості і надходить до держбюджету на кожному етапі виробництва товарів, виконання робіт, надання послуг.

Непрямі податки (ПДВ)

Широке застосування ПДВ зумовлене його певними перевагами:

універсальністю підходу до податкової шкали, до процесів обчислення та стягнення;

суттєвим спрощенням контролю за рухом витрат, товарів та послуг;

стимулюванням експорту, оскільки вивіз товарів не оподатковується цим податком;

на відміну від прямих податків, цей вид податку регулярно та рівномірно надходить до бюджету.

Порівняння якості ПДВ

«За»

- краще збалансовує національну податкову систему;
- нейтральний щодо трудомістких і капіталоемних виробництв, як рентабельних, так і збиткових підприємств, акціонерної і особистої форм власності, фінансування акціями чи облигаціями;
- найбільш ефективний і прийнятний спосіб збільшення бюджетних доходів;
- мінімально спотворює ділові рішення, не перешкоджає ефективному використанню ресурсів

«Проти»

- виявляє регресивний характер, послаблює загальну структуру прогресивного оподаткування;
- порушує справедливість, визначеність, звичність для платників існуючої податкової системи;
- не надає жодних переваг національному підприємству в міжнародній торгівлі та зовнішньоекономічних зв'язках;
- на загальнонаціональному рівні більш прийнятним є податок з роздрібного товарообороту, а не податок на додану вартість

Непрямі податки

- Як вид непрямого податку існує також *податок з обороту*, який утримується із вартості товарів масового виробництва. Це є **акциз**, який, як правило, сплачують підприємства недержавної форми власності.
- Ще одним видом непрямого податку можуть бути **фіскальні монопольні податки**.

Це непрямі податки на товари та послуги державної торгівлі. До них відносять податок з обороту та податок з продаж, який стягується з підприємств державного сектору.

Непрямі податки (акциз)

- **Акцизний збір** – це непрямий податок на високорентабельні та монопольні товари. Він включається до їх ціни.
- Платниками його є суб'єкти підприємницької діяльності – виробники підакцизних товарів, а також ті, що їх імпортують.
- Об'єкт оподаткування – обороти з реалізації підакцизних товарів, вироблених в Україні; з реалізації товарів для власного споживання, промислової переробки та для своїх працівників; митна вартість імпортованих товарів, придбаних за іноземну валюту. До підакцизних товарів відносять, головним чином, алкогольні напої, тютюнові вироби, бензин та нафтопродукти, легкові автомобілі та ін.

Відмітні ознаки

<i>Податок на додану вартість</i>	<i>Акцизний збір</i>
Об'єкт оподаткування	
Оборот від реалізації товарів, робіт, послуг	Оборот від реалізації підакцизних товарів, продукції
База оподаткування	
Загальний характер обкладання	Обкладання специфічних товарів (високорентабельних і монопольних)
Етапи нарахування	
За вітчизняними товарами	
(Частина собівартості + Прибуток + Акциз) + ПДВ	(Собівартість + Прибуток + Акциз)
За імпортними товарами	
(Митна вартість + Митний збір + Мито + Акциз) + ПДВ	(Митна вартість + Митний збір + Мито) + Акциз
Періодичність стягнення	
Багаторазово на кожному етапі виробництва і реалізації товару	Одноразово на кінцевому етапі виробництва і реалізації товару
Фіскальне значення	
Стабільність прибутків бюджету	Прибуток залежить від кон'юнктури ринку

Схожі ознаки

Надбавка до ціни товару
Сума податку не залежить від прибутку платника
Платником податку є кінцевий споживач товару
При імпортуванні товару пов'язані з митом і є інструментом регулювання зовнішньоторговельної діяльності

Податки за установою, яка здійснює стягнення податків

- *Державні податки* встановлюються та стягуються державними органами управління і надходять до держбюджету. Це, насамперед, прибутковий податок з громадян, податок на додану вартість, податок на доходи (прибуток) підприємств та організацій, акцизний збір, державне мито, експортне мито та ін.
- *Місцеві податки та збори* встановлюються та стягуються місцевими органами управління і надходять до місцевих бюджетів. До них належать податки з власників будівель, плата за землю, екологічний податок, готельні, ринкові, курортні збори та ін.

В залежності від співвідношення між ставкою податку і величиною доходу, податки можуть бути прогресивними, пропорційними і регресивними.

- Для *прогресивного податку* характерним є підвищення середньої ставки податку зі зростанням доходу. Такий податок передбачає не тільки велику абсолютну суму, а й більшу частку доходу, що стягується. Його тягар, як правило, максимальний для власників надвисоких доходів. Проте за умовами цього податку після певної межі доходів з'являються можливості для приховування їх.

В залежності від співвідношення між ставкою податку і величиною доходу, податки можуть бути прогресивними, пропорційними і регресивними.

- ***Пропорційний податок*** означає, що середня податкова ставка незмінна і не залежить від розмірів доходу. Його застосування стимулює зростання доходів, але в разі отримання високих доходів незаконним шляхом загострює соціальну несправедливість.

В залежності від співвідношення між ставкою податку і величиною доходу, податки можуть бути прогресивними, пропорційними і регресивними.

- Податок вважається *регресивним*, коли його середня податкова ставка із зростанням доходу знижується.

Цей податок зачіпає більшу частину доходу малозабезпечених верств населення і, на противагу прогресивному, вигідний для багатих людей.

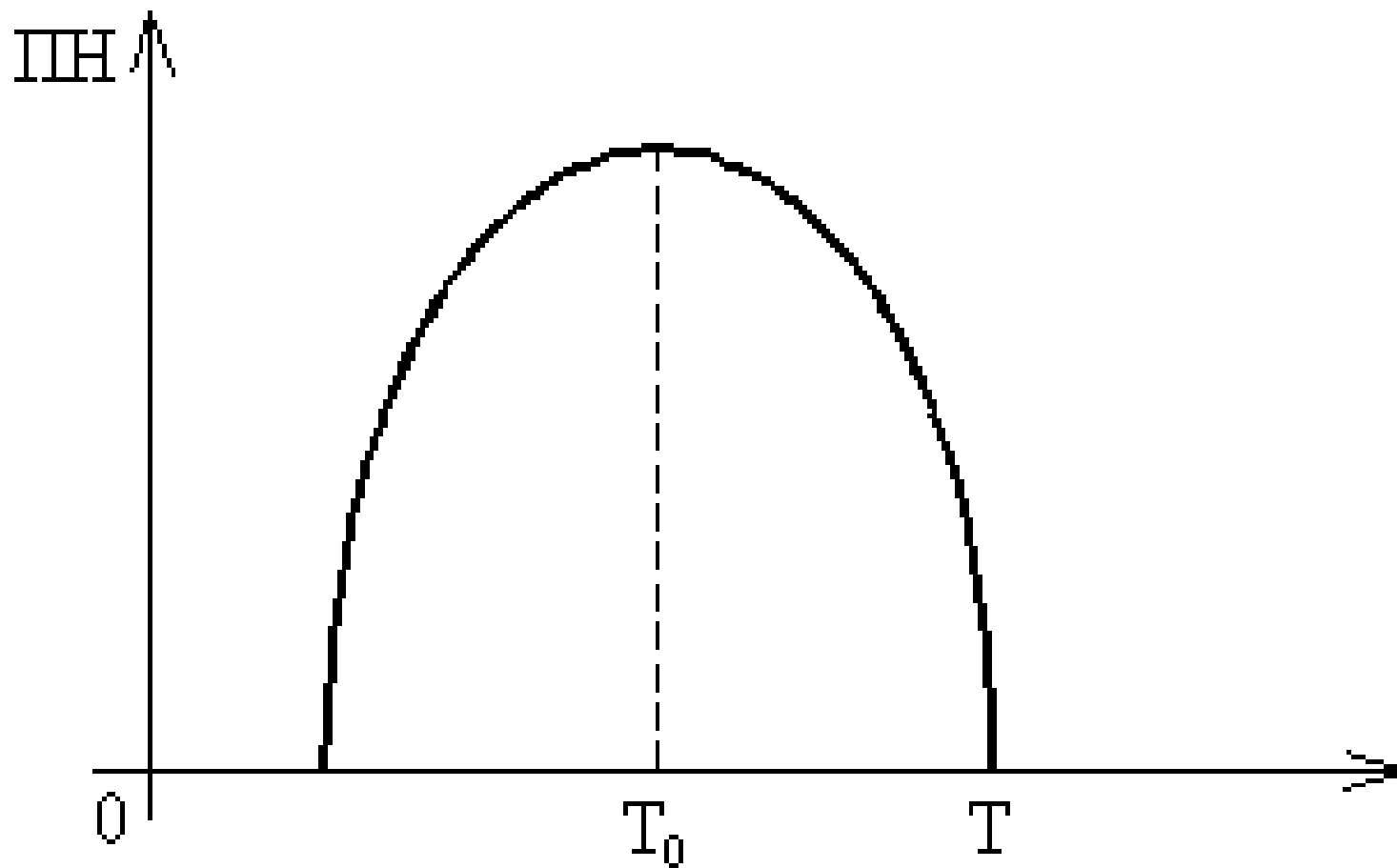
За способом стягнення податки бувають: розкладні та квотарні, або окладні.

- ***Розкладні податки*** — це історична форма справляння податків. Вона відповідала низькій податковій техніці. Механізм оподаткування був таким: спочатку уряд визначав загальну суму податкових надходжень, яка необхідна була для фінансового забезпечення функціонування держави, потім ця сума розподілялась між адміністративними одиницями залежно від обраного масштабу. Пізніше уряд адміністративної одиниці доводив до кожного платника відповідну суму нарахованого податку.
- За ***квотарних, або окладних, податків*** для кожного платника нарахована до сплати сума податку визначається залежно від обсягу податкової бази, або об'єкта оподаткування, і ставок (квот) податку.

Залежно від порядку зарахування (регульовані та закріплені (директивні))

- ***Регульовані податки*** — це податки, які можуть зараховуватися до різних бюджетів, тобто держава розподіляє їх між рівнями бюджетної системи. В основному як регульовані виступають загальнодержавні податки.
- ***Закріплені або директивні податки*** — це податки, які повною мірою надходять до певного бюджету. Директивними можуть бути як загальнодержавні, так і місцеві податки.

Рис. Крива Лаффера

Зв'язок між висотою оподаткування та податковими надходженнями залежить від податкової бази, тобто об'єкта оподаткування.

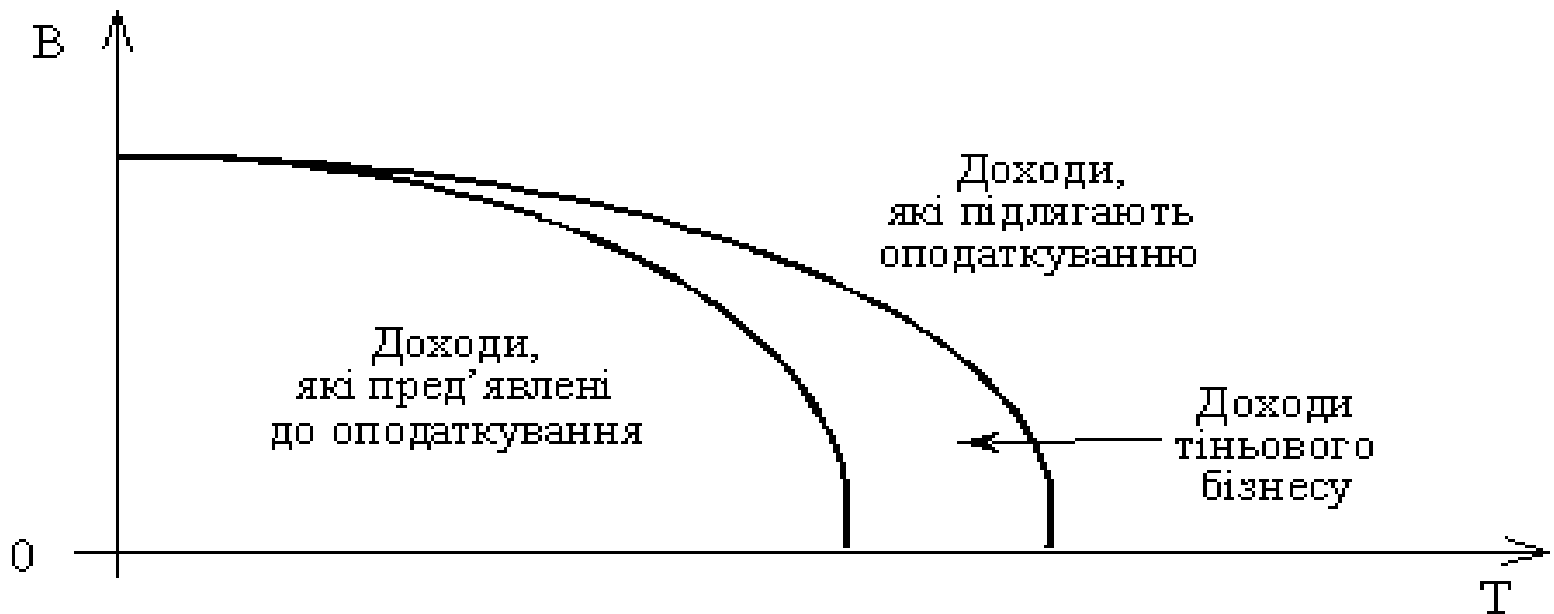
Лаффер досліджував цей зв'язок за допомогою показника еластичності податкової бази, який вимірюється як відношення процентної зміни величини об'єкта оподаткування до процентної зміни норми оподаткування, тобто податкових ставок, які застосовуються щодо даного об'єкта (бази) податку.

$$E_T = \frac{\Delta B / B}{\Delta T / T} = \frac{T \Delta B}{B \Delta T}$$

- де E_T — еластичність податкової бази;
- B — вартісний вимір податкової бази (об'єкта оподаткування);
- T — норма оподаткування;
- ΔB — приріст або процент збільшення податкової бази;
- ΔT — приріст або процент збільшення норми оподаткування.

- Відкриття Лаффера полягає у тому, що зі збільшенням норми оподаткування, податкова база стає гнучкішою, що якраз і зумовлює, починаючи з певного рівня, зменшення податкової бази й ухилення від сплати податків.
- Податкова система повинна бути не лише справедливою, а й ефективною.

На обсяг податкових надходжень впливає також процес ухилення від сплати податків

- де V — податкова база;
- T — норма оподаткування.

Рис. Залежність показника обсягів ухилення від сплати податків від норми оподаткування

Ухилення від сплати податку

— це зміна поведінки з метою зменшення суми податкових зобов'язань.

Існує безліч легалізованих методів ухилення від податків:

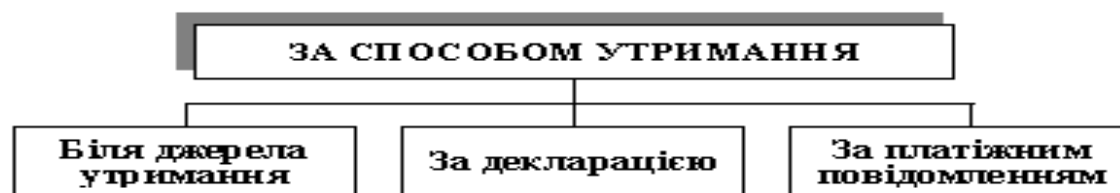
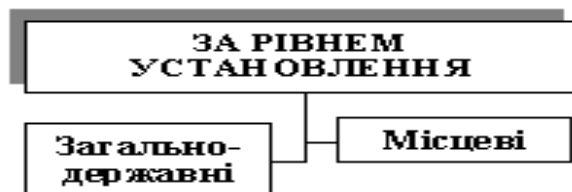
- штучне збільшення витрат виробництва,
- прискорене списання амортизації,
- пільгове оподаткування приросту капіталу,
- вкладання коштів в облігації місцевих органів влади, а також у благодійні і довірчі фонди,
- розщеплення доходів і родинне партнерство, дарування,
- застосування ліберальних правил списання «безнадійних» боргів,
- використання податкових «канікул», «гаваней», «сховищ», «оазисів» та ін.

Ухилення від сплати податку
Офшорні операції (англ. *off-shore* — що розташовані на відстані від берега, поза територією країни) являють собою законодавчу основу міжнародних фінансових і торговельних операцій, які здійснюються підприємствами, зареєстрованими на території, що має статус податкової гавані, різновидністю якої є центр «оф-шор».

Податкова гавань являє собою територію, що проводить політику залучення іноземних кредитів через надання податкових та інших пільг.

ВИСНОВКИ

РОЛЬ СИСТЕМИ ОПОДАТКУВАННЯ

Виявляється під час перерозподілу сукупного доходу суспільства (корпоративних та індивідуальних доходів) через функції системи оподаткування

Через фіскальну функцію

Через регульовальну функцію

Сфери економічної та соціальної діяльності, де може виявлятися роль оподаткування

Загальні кінцеві цілі фіскальної дії системи оподаткування

Досягнення максимально можливого балансу між доходами та видатками бюджету держави

Рівномірний розподіл сум податкових надходжень за ланками бюджету держави

Вирівнювання регіонального рівня соціального забезпечення громадян та соціальних гарантій

Досягнення високого рівня соціальної інфраструктури в державі та соціальних гарантій в кожному окремому регіоні

Забезпечення потреб науки, освіти, культури, охорони здоров'я, оборони та управління

Юридичні особи

Демонopolізація

Конверсія

Розвиток сфери малого та середнього бізнесу

Регулювання експортно-імпоротної сфери діяльності

Стимування інфляції та зростання цін

Стимулювання технологічного оновлення виробництва, інвестицій, проведення реструктуризації галузей господарства

Фізичні особи

Регулювання попиту та пропонування

Стимулювання заощадження

Вирівнювання індивідуальних доходів громадян

Стимулювання індивідуального підприємництва

Стимування інфляції

Сприяння створенню нових робочих місць

Розвиток народних промислів, прикладного мистецтва